

però que reflecteixen molt bé el que van manifestar els seus col·legues i que queda sintetitzat per la descripció que en va fer el professor Luis Sánchez Posada: «una persona extraordinària por su espíritu científico, su humanismo, su conocimiento de la cultura en general, por su gran capacidad de guiar a sus alumnos y sus compañeros y por su sentido de la amistad. Era una autoridad por su prestigio bien ganado».

La Secció de Ciències i Tecnologia s'ha sentit molt honorada per haver tingut el Dr. Truyols com a membre corresponent i ha sentit molt la seva pèrdua.

Text llegit per David Serrat i Congost en el Ple del dia 7 d'octubre de 2013 (curs 2013-2014)

Jürgen Untermann

(24.10.1928 - 7.2.2013)

Jürgen Untermann, nat a Rheinfelden, Baden, el 24 d'octubre de 1928, ha mort a la seva residència de Brauweiler el 7 de febrer de 2013. Amb el seu traspàs es tanca tota una etapa de consolidació dels estudis als quals ell va dedicar l'esforç de tota una vida, fonamentalment la lingüística indoeuropea, les llengües itàliques, la paleohispanística i un aspecte que cal no oblidar en el seu decurs científic i vital: la filologia clàssica, a la qual fou sempre fidel.

Format a la Universitat de Tübingen sota la tutela i la direcció de l'eminent indoeuropeista Hans Krahe, heretà del seu mestre una capacitat extraordinària de síntesi i d'ordenació i taxonomia de les qüestions lingüístiques més complicades i discutides, amb humilitat i bon sentit, lluny de la prepotència que de vegades caracteritza els qui s'hi enfronten amb èxit, com ho féu J. Untermann. Ja doctor, obtingué la seva *habilitation* sota la direcció del no menys il·lustre Ulrich Schmolz, a Tübingen mateix l'any 1959.

A una singular perspicàcia en la detecció dels problemes i al plantejament de possibles solucions unia una capacitat de treball excepcional que li permeté no tan sols el cultiu simultani dels diversos camps objecte de la seva recerca, ans també dedicar una part del seu temps a la família, els deixebles, que ben aviat esdevenien amics, motivats per la bonhomia sempre present en Jürgen Untermann i la seva generositat personal i científica. Pràcticament tot l'estol abundant de paleohispanistes de la península Ibèrica han tingut l'ocasió d'experimentar-ho tant a Alemanya com en el decurs dels seus periples hispànics; Jürgen Untermann i la seva inseparable esposa Bertha, que col·laborava activament en les transcripcions dels documents epigràfics sobre el terreny. El matrimoni Untermann, fins a la mort de la Bertha, era una parella omnipresent en els col·loquis de paleohispanística i una visita que es podia produir en qualsevol moment a casa dels seus nombrosos amics durant els seus llargs viatges d'investigació en el territori. Cal recordar, en aquest punt, l'entrançable amistat que l'unia amb Pere Vegué, durant molts anys director del Gabinet Numismàtic de Catalunya, i amb la seva família, com també amb Leandre Villaronga, a qui va fer concedir un doctorat *honoris causa* a la seva Universitat de Colònia; precisament en l'homenatge en honor de Villaronga, Untermann va escriure un article publicat en català: «Intercanvi epistolar en un plom ibèric?» (*Acta Numismàtica*, Barcelona, núm. 21-23, 1993, p. 93-100).

Els ulls del matrimoni Untermann s'encenien quan parlaven dels seus amics, i també quan es referien als seus deixebles espanyols, als quals sovint havien fins i tot allotjat a casa seva. Les llargues sobretaulas a Barcelona amb ells eren un seguit de records i també d'interrogacions sobre l'activitat dels qui coneixien i d'una constant i curosa insistència a demanar una atenció especial per a aquells qui començaven. Poques vegades parlaven d'ells mateixos i, quan ho feien, desviaven de seguida la conversa amb discreció vers els projectes de futur amb un contagiós entusiasme, tot demanant l'opinió dels qui, com era i és el meu cas, coneixíem molt menys que ell les coses que estudiava; però J. Untermann tenia una capacitat extraordinària de fer-te participar i ensems fer-te còmplice de les seves empreses. Més endavant, Ulla l'acompanyà en els últims anys, fent-se estimar també per la seva simpatia i la devoció amb què seguia els interessos de J. Untermann.

Durant la seva activa vida acadèmica conreà molts camps, encara que fou la paleohispanística la matèria que el féu conegut i habitual a la península Ibèrica. Un breu cop d'ull a les publicacions de J. Untermann en aquests altres camps és molt il·luminador per tal de copsar la universalitat de la seva cultura en l'àmbit del món antic.

Aquesta versatilitat fruit de la seva sòlida formació clàssica li permeté d'escriure obres importants en molts i diversos camps. Pensem, per exemple, en *Wörterbuch des Oskisch-Umbrischen* (Heidelberg, 2000) i *Die venetischen Personennamen* (Wiesbaden,

1961), o en la seva *Einführung in die Sprache Homers. Der Tod des Patroklos* (Heidelberg, 1987). Altres contribucions més curtes però no menys significatives per a mostrar la varietat dels interessos d'Untermann poden ser: «Die hispanische Heerschau des Silius Italicus», dins els estudis dedicats a Anna Morpurgo Davies (Oxford, 2004, p. 474-484), o bé «L'aggettivo. Forma e funzione» (*Quaderni Patavini di Linguistica*, núm. 7, 1988, p. 3-31), així com «Das Adjektiv und eine Ode des Horaz» a la miscel·lània en honor de H. Seiler (Tübingen, 1980, p. 338-350). En aquest punt podem recordar, també, «Joan Coromines y la onomástica de la Hispania antigua» (a Joan Solà, ed., *L'obra de Joan Coromines*, Sabadell, 1999, p. 183-192). Entre aquests molt abundosos treballs voldríem assenyalar la poc coneguda i ensems molt intel·ligent contribució «Die Sprache in der Provinz» en el col·loqui organitzat per H. von Hesberg, *Was ist eigentlich Provinz?*, publicat a Colònia l'any 1995 (p. 73-92).

Jürgen Untermann fou reconegut sobretot pels seus estudis dedicats a la paleohispanística. Dins la seva contribució a aquesta ciència que ajudà a renovar d'una manera decisiva, hem de destacar tot un seguit d'obres, algunes de les quals constitueixen per elles mateixes un «monumentum aere perennius», si volem usar l'expressió d'un poeta com Horaci a qui Untermann tant apreciava.

Assenyalem, en primer lloc, algunes obres primerenques i pioneres: *Sprachräume und Sprachbewegungen im vorrömischen Hispanien* (Wiesbaden, 1961, amb versió portuguesa a la *Rivista de Guimarães*, núm. 72, 1962, p. 5-41, i en llengua castellana a *Archivo de Prehistoria Levantina*, núm. 10, 1963, p. 165-192) o *Elementos de un atlas antroponómico de la Hispania Antigua* (Madrid, 1965). La seva aportació de més durada i a la qual consagrà una part important del seu temps amb una laboriositat exemplar foren els quatre volums dels *Monumenta linguarum hispanicarum*, publicats a Wiesbaden entre 1975 i 1997: I: *Die Münzlegenden* (1975); II: *Die Inschriften in iberischer Schrift aus Südfrankreich* (1980); III: *Die iberischen Inschriften aus Spanien* (1990); IV: *Die tartesischen, keltiberischen und lusitanischen Inschriften* (1997), una contribució que marca una fita científica i que és el punt de partida dels estudis dedicats a aquesta especialitat.

Fer un elenc de tota la seva producció en l'àmbit d'aquesta disciplina aniria més enllà del record i l'homenatge que voldrien ser aquestes breus pàgines, però no serà debades recordar treballs de gran recorregut com «Die althispanischen Sprachen», a *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, tom II, vol. 29/2 (Berlín, Zuric, Nova York, 1983, p. 791-818); «Zur Morphologie der lusitanischen Götternamen», a la *Festschrift* dedicada a Joseph Piel (Tübingen, 1988, p. 123-138); l'indispensable *Die vorrömischen Sprachen der iberischen Halbinsel*, publicat per la Nordrhein-Westfälische Akademie der Wissenschaften a Wiesbaden l'any 2001; «La onomástica celtibérica», *Elea*, núm. 2 (1996,

p. 109-156); l'apartat dedicat a l'antroponímia amb el títol «Onomástica», en el volum de F. Beltrán, J. de Hoz i J. Untermann, *El tercer bronce de Botorrita (Contrebia Belaisca)* (Saragossa, 1996, p. 109-180); «La gramática de los plomos ibéricos», *Veleia*, núm. 2/3 (1987, p. 35-56), i en la mateixa publicació, «Lusitanisch, Keltiberisch, Keltisch» (p. 57-76). Naturalment, el que recollim no és més que una petita mostra d'una laboriositat rigorosa i constant, selecció que esperem que sigui almenys representativa. Cal potser nogensmenys detenir-nos a dir que dedicà la seva atenció fins i tot a aspectes molt puntuals de casa nostra com poden ser «Namenkundliche Bemerkungen zu Constantí und Centcelles», *Madriider Mitteilungen*, núm. 8 (1967, p. 226-229), o bé «Dos inscripciones recién halladas de Castell de Palamós (Gerona)», publicat en el primer volum de l'homenatge a Luis Mixelena, l'any 1985 a Vitòria (p. 433-441), per tal de no donar més que un tast.

Els seus estudis clàssics el portaren a les llengües itàliques i, més tard, a les paleohispàniques, un periple que féu sense deixar mai de conrear i continuar seguint els estudis que l'havien interessat anteriorment. Una capacitat molt poc comuna que el conduí a una universalitat científica indubtable. La seva atenció i estima pel nostre territori i els seus habitants presents i passats féu que la nostra institució l'elegís membre corresponent i s'honorés a tenir-lo entre els seus. Avui, ja traspasat, la memòria de Jürgen Untermann roman viva entre els qui vam tenir la sort de tractar-lo i de gaudir de la seva fidel i franca amistat, i queda, però, a tota la comunitat científica, per tal de compensar la seva mancança, una obra sòlida i científicament honesta i impecable, que acompanyarà durant molts anys els estudis dels temes que tractà i que constituirà sempre un element cabdal del seu desenvolupament.

Text llegit per Marc Mayer i Olivé en el Ple del dia 25 de febrer de 2013